

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Bakalářská práce

Nela Teufertová

System náhradní rodinné péče se zaměřením na dětský domov

Olomouc 2015

vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Iveta Tichá

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně za pomoci citované literatury a použitých zdrojů pod vedením Mgr. et Mgr. Ivety Tiché.

V Olomouci, duben 2015

.....

podpis

Děkuji Mgr. et Mgr. Ivetě Tiché za cenné rady, připomínky a za čas, který mi věnovala při vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat paní ředitelce Dětského domova a Školní jídelny v Lipníku nad Bečvou za umožnění vykonat výzkumné šetření právě u nich v zařízení.

Obsah

Úvod	5
I Teoretická část.....	7
1 Systém náhradní péče.....	7
1.1 Osvojení	7
1.2 Pěstounská péče	9
1.3 Poručenství.....	12
1.4 Svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče.....	14
2 Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy v resortu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy	16
2.1 Dětský domov	18
2.1.1 Příčiny umístění dětí do DD	20
2.1.2 Přijetí dítěte do DD.....	23
2.1.3 Rozvoj dětí v DD.....	24
2.1.4 Sanace rodiny	29
II Výzkumná část	32
3 Výzkumný cíl	32
4 Výzkumný soubor	32
5 Metodika výzkumu.....	34
6 Případové studie	35
7 Diskuze.....	42
Závěr.....	45
Seznam zkratk.....	47
Literatura a ostatní prameny	48
Anotace.....	5

Úvod

Rodina, jako systém, ve které dítě vyrůstá a dostává se mu láskyplného prostředí je pro úspěšný vývoj dítěte velmi důležitá. Ačkoliv má dítě právo vyrůstat v takovém prostředí, vyskytují se často případy, kdy děti nemají štěstí vyrůstat v takto podnětném a citově naplněném prostředí. A to z důvodů, že biologičtí rodiče se o ně nechtějí, nemohou nebo neumí postarat. Proto existuje systém náhradní rodinné péče, který si klade za úkol nahradit biologickou rodinu a vytvořit vhodné prostředí, aby dítě vyrůstalo v prostředí s vhodnými podněty ke zdravému vývoji.

S ohledem na probíhající transformaci systému o ohrožené děti v České republice a snižujícím se počet ústavních zařízení a rozvoj náhradní rodinné péče, především prostřednictvím pěstounství na přechodnou dobu, jsem zvolila téma své bakalářské práce, které komplexně vymezuje jednotlivé možnosti péče o děti, které nemají možnost vyrůstat v biologické rodině.

Cílem mé práce je prozkoumat, zda jednotlivé druhy péče s důrazem na dětský domov, mohou poskytnout dětem co nejlepší podmínky pro jejich rozvoj tak, aby se plnohodnotně dokázaly zařadit do společnosti. A to jak z legislativního hlediska, který určuje základní principy, tak i z hlediska psychologického, které ovlivňuje komplexní vývoj dítěte.

Bakalářská práce je členěna do dvou částí – část teoretická a praktická. Teoretická část se zabývá poznatky a východisky, které jsou rozpracovány ve dvou kapitolách, jež danou problematiku více přibližují.

První kapitola objasňující pojem náhradní rodinou péči rozpracovává jednotlivé druhy jako je osvojení, pěstounská péče s ohledem na rozdělení na jednotlivé formy, hostitelství, poručenství a svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby.

Druhá kapitola se zabývá problematikou zařízení pro výkon ústavní výchovy, a to na zařízení, které spadají pod správu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, s důrazem na problematiku dětských domovů a dětí, které v zařízeních pobývají a s ohledem na příčiny umístění, přijetí dítěte do dětského domova a adaptaci na nové prostředí a možnosti rozvoje dětí. Avšak je neustále nutné pohlížet na toto zařízení jako dočasné, které poskytne rodičům

prostor pro zlepšení rodinné situace. Proto je část věnována i sanaci rodiny a možnostem, které jsou rodině nabízeny.

Praktická část je vytvořena a pomocí kvalitativní metody prostřednictvím případových studií, které se zabývají dětmi z Dětského domova a školní jídelny v Lipníku nad Bečvou. Výzkumné otázky jsou voleny takovým způsobem, aby prostřednictvím provedeného výzkumu bylo nastíněno prostředí, ve kterém děti vyrůstají a rozvíjí se, a to s ohledem na vypracovaný Program rozvoje osobnosti. Tento program se zaměřuje na jednotlivé dílčí oblasti rozvoje. Cílem programu je začlenění jedince do společnosti, bez značných problémů, které by ho vylučovaly z majoritní společnosti.

Jak již bylo zmíněno, jedná se dnes o velmi diskutovanou problematiku, které má nad sebou mnoho otazníků. Avšak je nutné si uvědomit, že se jedná především o děti, které si zaslouží, aby jim stát umožnil co nejlepší budoucnost.

I Teoretická část

1 Systém náhradní péče

Systém náhradní péče je Motejlem (2007, s. 82) definován jako „*institut sociálně právní ochrany dětí určený dětem, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní biologické rodině. Jejím účelem je poskytnout těmto dětem přechodnou či dlouhodobou péči co nejvíce se podobající péči rodinné, pokud možno při zachování vazby dítěte s původní rodinou v maximální možné míře.*“

Do náhradní péče se umisťují děti nejčastěji z důvodů, že se rodiče o dítě nemohou, nechtějí nebo neumí postarat. Mezi důvody, kdy se rodiče nemohou o své dítě postarat, se řadí úmrtí, vážná choroba nebo nástup do výkonu trestu. Pokud se o dítě nechtějí starat, jedná se o rodiče, kteří si nevytvořili citovou vazbu k dítěti. V takovém případě dítě nemá uspokojeny všechny fyziologické potřeby. Další variantou jsou však i tací rodiče, kteří dokáží zajistit materiální podmínky pro výchovu dítěte, ale i přesto výchovu dítěte nezvládají. V tomto případě mluvíme o rodičích, kteří se o dítě postarat neumí (Škoviera, 2007).

Mezi formy náhradní rodinné péče řadí Vyskočil (2014, s. 9) „*pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu a svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče. V užším smyslu zařazuje i osvojení a poručenství s osobní péčí.*“

1.1 Osvojení

Dle nového občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. § 794 se rozumí termínem osvojení „*přijetí cizí osoby za vlastní*“. Tímto svazkem vznikne osvojenému dítěti nová rodina. Rodina a dítě mají svá práva a povinnosti jako biologická rodina ke svému dítěti a dítě jako ke svým biologickým rodičům. O osvojení rozhoduje na žádost osvojitelů soud ve prospěch zájmu dítěte (Čožíková, 2008).

Jelikož rodina ovlivňuje vývoj dítěte, vytváří nejpřirozenější prostředí a je vzorem mezilidských vztahů. Stabilní rodina a stálé prostředí rozvíjejí dítě jak po stránce duševní, tak i charakterové ve zdravou osobnost. Dítě za své rodiče přijímá ty, kteří se k němu chovají mateřsky a otcovsky, nikoli na základě pokrevního svazku (Matějček, 2005).

Po právní stránce rozeznává nový občanský zákoník pouze jeden typ osvojení, tzv. nezrušitelné, které lze zrušit jen na návrh osvojence nebo osvojitele, a to jen ze závažných důvodů pouze po dobu tří let od data rozhodnutí o osvojení (Vyskočil, [pdf], 2014).

Osvojit si lze zletilou i nezletilou osobu. Tuto osobu si mohou osvojit jak manželské páry, což se označuje jako společné osvojení, tak pouze jedna osoba (Vyskočil, [pdf], 2014).

Aby dítě bylo určeno k osvojení, existují tři předpoklady, které musí být splněny. Prvním předpokladem je „*nedostatečné nebo chybějící rodinné prostředí*“ (Čožíková, 2008, s.16). Mezi adepty na osvojení jsou děti, které byly nechtěné, v tomto případě se jedná především o matky nízkého věku, matky, které žijí na nízké sociokulturní úrovni, prostitutky, ženy s duševní chorobou nebo ženy závislé na návykových látkách. Dále jsou to děti, které byly umístěny do ústavní výchovy a z důvodu nezájmu rodičů soud rozhodl o zbavení rodičovské zodpovědnosti. Nejmenší skupinou dětí, které jsou osvojeny, jsou děti, kterým se rozpadla vlastní biologická rodina (Novotná, 2004).

Druhým předpokladem je „*zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí*“ (Čožíková, 2008, s.16). Tento předpoklad vychází z požadavků na osvojitele a také z předpokladu, že osvojení je ve prospěch dítěte.

Třetí předpoklad důležitý pro realizaci osvojení „*je vůle osvojitele si osvojit osvojence*“ (Čožíková, 2008, s. 16). Řízení o osvojení se zahajuje až na základě návrhu osvojitele.

Po osvojení vznikají právní následky, přičemž mezi společné následky se řadí:

- pro osvojitele vznikají stejné právní následky jako mezi biologickými rodiči a jejich dítětem. Tento vztah nevzniká na základě pokrevního svazku, ale podle rodinného práva (Čožíková, 2008).
- vzniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a příbuznými osvojitele, zároveň vstupuje do rodiny se svými právy a povinnostmi, které zanikají mezi ním a jeho biologickými rodiči, kromě pokrevního svazku. Taktéž součástí tohoto procesu je i změna příjmení, kdy osvojenec přijímá za své příjmení svého osvojitele a je zapsán v rodném listě dítěte (Čožíková, 2008).

Pokud by došlo ke zrušení osvojení, tak zanikají veškerá práva a povinnosti ze strany osvojitele a tyto povinnosti přechází zpět k biologickým rodičům. Pokud se jedná o nezletilé dítě, je soud povinen prošetřit výchovné poměry v biologické rodině. Jestliže soud shledá

nedostatky, je povinnen zajistit jiný druh výchovného prostředí. I přesto, že dítě nebude umístěno zpět ke svým biologickým rodičům, tak jim vzniká vyživovací povinnosti (Čožíková, 2008).

1.2 Pěstounská péče

Tuto formu náhradní rodinné péče Čožíková (2008, s. 21) definuje jako „*zvláštní formou státem řízené a kontrolované náhradní výchovy v rodině, zajišťované též z jeho strany hmotnou podporou*“.

Pěstounská péče má za cíl poskytnout dětem rodinné prostředí s řádnou výchovou, ve kterém by se dítě zdravě vyvíjelo. Tyto podmínky mohou nastat pokud:

- *„Výchovu dítěte nemohou rodiče zabezpečit vzhledem ke svému tělesnému, duševnímu či morálnímu stavu.*
- *Rodiče nežijí a soudem ustanovený poručník nemá povinnost osobně dlouhodobě zabezpečovat péči o dítě.*
- *Zájem dítěte vyžaduje svěřeni do pěstounské péče, tj. nelze zajistit řádnou výchovu dítěte především jeho osvojením a ústavní výchova není vhodnější.*
- *V mnoha případech není možné zabezpečit osvojení dítěte z toho důvodu, že není tzv. „právně volné“. Časté jsou však i případy, kdy dítě není vhodné pro osvojení (nepříznivý zdravotní stav dítěte, dítě starší či jinak problémové např. vzhledem ke svému původu). U skupin sourozenců pak převažuje hledisko zájmu na jejich společné výchově.“*

Existuje několik rozdělení pěstounské péče, tradiční a základní rozdělení je na skupinovou a individuální (Matějček, 2011).

Individuální pěstounská péče se uskutečňuje na základě přijetí cizího dítěte pěstouny. Ve většině případů pěstouni mají své biologické dítě (Matějček, 2011).

Stejně jako při osvojení vzniká vztah mezi dítětem a pěstounem. Pěstounovi v tomto případě vzniká povinnost starat se o dítě a zajistit jeho výchovu, avšak rodičovská zodpovědnost zůstává biologickým rodičům. To znamená, že pěstoun může rozhodovat pouze o běžných věcech. Taktéž není nositelem vyživovací povinnosti. Stejně jako pěstoun má určitá práva a povinnosti, tak i dítě má ke svým pěstounům práva a povinnosti (Čožíková, 2008).

Dítě je i nadále ve styku se svými biologickými rodiči, pokud je tento kontakt prospěšný pro dítě. Pěstoun má povinnost podporovat a rozvíjet vztahy mezi dítětem a jeho blízkou biologickou rodinou, nejlépe biologickými rodiči. Ti mají k dítěti vyživovací povinnost a rozhodují v důležitých záležitostech týkajících se dítěte, nicméně existuje možnost pěstounů, vyjádřit nesouhlas s rozhodnutím biologických rodičů u soudu, především tehdy, pokud se domnívají, že jejich rozhodnutí není ku prospěchu dítěte (Čožíková, 2008).

Skupinovou pěstounskou péčí lze uskutečňovat jednak ve formě dětských vesniček, kde v čele „rodiny“ je matka – pěstounka, nebo formou skupinového pěstounství, tj. výchova dítěte manželským párem v zařízení pro výkon pěstounské péče (Matějček, 2005).

Rodinné skupiny jsou založené na manželském principu, kdy se vytvoří rodina, v jejíž čele stojí fungující manželský pár. Hlavní rozdíl spočívá ve velikosti rodiny, v tomto případě je manželskému páru svěřeno minimálně 6 a maximálně 10 dětí. Nepředpokládá se vytvoření hluboké citové vazby na rodiče, jako při adopci, ale stabilní prostřední, ve kterém se dítě cítí jisté a v bezpečí (Matějček, 2011).

Při pozorování takovéto „umělé“ rodiny byl zjištěn nový poznatek. Děti se při příchodu do rodiny z citově chudého prostředí snaží pevně zakotvit v rodině, což se projevuje větší poslušností, bez problému si osvojí řád domácnosti a snaží se u nových rodičů vyvolat pozornost a pocit sympatií. Díky prožitým událostem, jako je například častá změna prostředí, pěstounů nebo zařízení, dochází u dětí k projevům stavů úzkosti, která se projevuje strachem z rozpadu rodiny nebo smrti rodičů, což by mohlo nově vytvořený svazek mezi dětmi a rodiči rozbít (Matějček, 2011).

Dětské vesničky jsou založeny na tzv. mateřském principu, tj. podobném principu jako u skupiny rodinné, která je založena na manželském principu s tím, že se klade důraz na matku. Matka, nezadaná žena, vychovává 8 dětí různého věku a pohlaví, kterým poskytuje dostatečný cit a jistotu. Vesnička vyniká především společným domovem a společným organizačním a společenským zázemím. Přestože výchovu zajišťuje pouze matka a chybí tedy mužský vzor, je tato rodina stabilnější oproti skupině manželské. I v tomto typu se objevuje úzkost ze strachu rozpadu rodiny. Oproti dětem vyrůstajícím ve skupině manželů, kteří se bojí o oba rodiče, o pevnost jejich svazku, vidí děti ve vesničkách hrozbu v případném příchodu nového partnera pro jejich „matku“ (Matějček, 2011).

Kromě těchto forem se rozšiřuje pěstounská péče na přechodnou dobu, která zaujímá důležité místo v systému péče o ohrožené děti. Děti jsou umisťovány osobám, které jsou zaevidovány na krajských úřadech jako vhodné adepti pro pěstounskou péči jako tzv. profesionálním pěstounům (Čožíková, 2008). Tito pěstouni jsou podporováni státem, mají vytvořené odborné zázemí a jsou státem placeni. Naopak oproti klasickým pěstounům musí splňovat přísnější kritéria než klasičtí pěstouni, musí být dostatečně kvalifikováni prostřednictvím kurzů odborné způsobilosti a v této oblasti se dále vzdělávat (Rotreklová, 2013).

Pěstounská péče na přechodnou dobu je platná od roku 2006. Avšak až od roku 2013 je vidět prudký vzestup počtu pěstounů. V roce jich bylo evidováno něco přes desítku, zatímco v roce 2013 počet narostl o více jak sto pěstounů na přechodnou dobu (Rotreklová, 2013).

Bubleová (2014, s. 10) definuje případy, kdy jsou děti svěřeni, a to na základě rozhodnutí soudu podle návrhu orgánu sociálně právní ochrany, osobám v evidenci na dobu:

- *„po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat (z důvodů zdravotních, výkonu trestu odnětí svobody a dalších);*
- *po jejímž uplynutí může dát matka souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení odvolat (souhlas s osvojením lze dát v případě matky nejdříve šest týdnů po porodu, v případě otce nejdříve po narození dítěte, ...);*
- *do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba“* (§ 821 občanského zákoníku in Bubleová).

Existuje několik typů této pěstounské péče na přechodnou dobu. Nejčastěji se jedná o ranou pěstounskou péči, která je pro dítě nejprínosnější. Tato pěstounská péče spočívá v tom, že je dítě místo do kojeneckého ústavu umístěno do pěstounské péče na přechodnou dobu. Zpravidla se jedná o 2 měsíce. Během této doby se řeší právní formalities k osvojení. Dítě se tak nachází v přirozeném prostředí a je mu nabídnuta individuální péče, která je pro jeho zdravý rozvoj velmi důležitá (Nožířová, 2012).

Dalším velmi využívaným typem pěstounské péče na přechodnou dobu je tzv. akutní pěstounská péče na přechodnou dobu. V tomto případě se většinou jedná o dítě, které je vychováváno jedním rodičem a ten z náhlého důvodu musí dítě opustit (př. vazba, hospitalizace) a nemá nikoho, kdo by se na dobu nutnou o něho postaral (Nožířová, 2012).

Soud je povinen jednou za tři měsíce přezkoumat, zda důvody, pro které bylo dítě odebráno, stále trvají. Pěstounství na přechodnou dobu trvá nejdéle jeden rok od umístění posledního sourozence do pěstounské péče (Bubleová, 2014).

Hostitelství

Jedná se o velmi přínosnou formu pro děti s nařízenou ústavní výchovou. Především pro děti, které nejsou vhodné pro osvojení a z důvodu věku nemají velkou šanci být umístěny do pěstounské péče, ale mají možnost osvojit si vzor rodinného života tímto způsobem. Tento druh spočívá v návštěvě rodiny, která si na základě souhlasu orgánu sociálně-právní ochrany dětí dítě bere na víkendy či prázdniny domů. V tomto případě je velmi důležité, aby dítě bylo schopno zvládat časté změny prostředí, jak po stránce rozumové, tak i citové (Nožířová, 2012).

1.3 Poručenství

Bubleová (2014) zmiňuje institut náhradní rodinné péče – poručenství. Tato forma spočívá v náhradě biologických rodičů poručníkem. Pokud dítě nemá rodiče, který by nesl vůči dítěti svoji rodičovskou zodpovědnost v plném rozsahu, je soudem ustanoven poručník, který bude dítě vychovávat, zastupovat ho a spravovat jeho majetek. Poručník se stává jeho zákonným zástupcem.

Poručníkem může být fyzická osoba, popřípadě pěstouni, kteří se stanou poručníky, nebo může být soudem ustanoven poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí, který ho zastupuje a spravuje jeho majetek. Pokud o dítě pečuje fyzická osoba, je mu stejně jako v pěstounské péči poskytována finanční odměna (Bubleová, 2014).

Čožíková (2008, s. 26) zmiňuje tři hlavní případy, kdy je dítěti ustanoven poručník:

- *„Rodiče dítěte zemřeli.*
- *Rodiče nemají plnou způsobilost k právním úkonům – nejsou tedy nositeli rodičovské zodpovědnosti.*
- *Rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, omezení ve výkonu rodičovské zodpovědnosti či jim byl výkon rodičovské zodpovědnosti pozastaven.“*

V těchto případech může být dítě svěřeno do péče jiné fyzické osoby než je rodič, dále do pěstounské péče nebo může zůstat v péči nezletilých rodičů, přičemž je zabezpečena

výchova, ale zákonný zástupce, který rozhoduje o důležitých věcech ve věcech dítěte, chybí a musí mu být tedy ustanoven poručník (Čožíková, 2008).

Dítě musí být přednostně svěřeno do péče poručníka podle přání rodičů, pokud to ovšem není v rozporu se zájmy dítěte. Pokud se taková osoba nenajde, soud určí poručníkem příbuznou nebo blízkou osobu dítěte, rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu (Bubleová, 2014).

Čožíková (2008, s. 26) zmiňuje tři hlavní povinnosti a práva, která poručníkovi vyplývají z jeho pozice. „*Vychovává, zastupuje ho a spravuje jeho záležitosti místo jeho rodičů.*“

Avšak podle nového občanského zákoníku (§ 928) poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost, pokud se nejedná o přímého příbuzného.

Pokud poručník pečuje o dítě osobně, má stejný nárok na zabezpečení jako pěstoun (§ 939).

Poručník odpovídá soudu za plnění povinností, které souvisí s jeho funkcí vůči dítěti. Poručník podává jednou za rok zprávu soudu o správě majetku dítěte a jeho osobních věcí (Bubleová, 2014).

Nový občanský zákoník jmenuje důvody, pro které poručnictví zaniká podle §935 - §938 (in Čožíková, s. 27):

- *„ dosažení zletilosti,*
- *smrtí nezletilého,*
- *osvojením nezletilého,*
- *pravomocným rozhodnutím, kterým se rodičům navrací rodičovská zodpovědnost (stačí jednomu z nich),*
- *smrtí poručníka,*
- *rozhodnutím soudu.*“

Soud může odvolat poručníka, který řádně neplní svoje povinnosti a práva, jež mu vyplývají z jeho funkce vůči svěřenému dítěti nebo sám si zažádá o zrušení své funkce (Čožíková, 2008).

1.4 Svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče

Jedná se o nejvolnější formu náhradní rodinné péče, s tím, že existuje reálná šance na návrat zpátky do původní rodiny (Čožíková, 2008).

Svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče vzniká na základě rozhodnutí soudu ve prospěch zájmu dítěte. Důvody pro umístění podle Čožíkové (2008) mohou být jak subjektivní, které souvisí s nedostatky ve výchově, ale také objektivní. Mezi objektivní důvody patří špatné bytové podmínky, nemoc, úraz a jiné.

V praxi jsou děti svěřeny do péče příbuzným, ve většině případů se jedná o prarodiče, ale výjimkou není ani zletilý sourozenec, který může poskytnout řádnou výchovu a zabezpečit dítě (Čožíková, 2008).

Práva a povinnosti nejsou zákonem jasně stanoveny. Ty určuje soud a jsou stanoveny pro každý případ individuálně. Ve většině případů jsou manželé nebo osoba, která má dítě v péči, zodpovědní za výchovu a výživu dítěte a v běžných záležitostech za něj rozhodují. Zatímco důležitá rozhodnutí musí udělat s rodiči nebo na základě souhlasu soudu (Čožíková, 2008).

Osobě nebo manželům, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy, nevzniká vyživovací povinnosti vůči dítěti. Situace by byla rozdílná, pokud by se jednalo o prarodiče, v tomto případě by vyživovací povinnost vznikla (Čožíková, 2008).

Tato forma náhradní rodinné péče zaniká v následujících případech, které zmiňuje Čožíková (2008, s. 28), a to:

- *„Dosažením zletilosti dítěte,*
- *smrtí dítěte nebo fyzické osoby,*
- *společná výchova manželů zaniká rozvodem manželů,*
- *rozhodnutím soudu - to jednak v případě, že pominuly důvody, pro které bylo dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče svěřeno a dítě se např. vrací do původní rodiny a jednak v případě, že fyzická osoba, které bylo dítě svěřeno do výchovy, nevykonává řádně své povinnosti ze svěření ji vyplývající.“*

Dle zákona č. 359/1999 Sb. jsou v rámci podpory rodiny zřizována obcemi a kraji zařízení odborného poradenství pro péči o děti. Jedná se o zařízení, které poskytuje doporučení,

která jsou zacílena na řešení, která povedou ke zlepšení vztahů mezi rodiči a dětmi a dále na péči rodičů o děti zdravotně postižené. V rámci odborného poradenství jsou rodičům nebo osobám zodpovědné za výchovu dětí poskytovány nebo zprostředkovány rady ve věcech výchovy a výživy dětí a v dalších otázkách týkajících se jejich rodinných, sociálních a mezigeneračních problémů, které vyplývají z péče o děti. Tyto zařízení mohou dále poskytovat poradenství osobám, kteří jsou vhodní stát se osvojiteli nebo pěstouny (§ 40).

2 Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy v resortu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy

Albín Škoviera (2007) vymezuje ve své publikaci Dilema náhradní výchovy vhodnost používání termínu výchova oproti péči. Tvrdí, že užívání termínu výchova oproti péči je vhodnější, pokud se zaměříme na děti ve výchovných ústavech nebo dětských domovech (dále jen „DD“). Protože většina těchto dětí mají své rodiče, kteří o ně pečovali, ale chybí jim výchova, kterou poskytuje DD. Péči chápe jen jako poskytnutí základních materiálních a sociálních hodnot, zatímco při výchově je dítě rozvíjeno a je mu umožněn osobní růst a rozvoj. Dítě vychovává v zařízeních vychovatel/ka, nikoliv pečovatelská, a to ve školských zařízeních, které spadají pod Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“).

Na závěr při vymezení pojmu výchova lze použít výklad v Pedagogickém slovníku (2003, s. 277-278) od Průcha, Walterová, Mareš, který výchovu definuje jako: *„proces záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujícími jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností“*. Snaží se dosáhnout pozitivních změn ve vývoji dítěte během pedagogického působení vychovatelem, který je dostatečně zkušený.

Zákon č. 109/2002 o výkonu ústavní nebo ochranné výchově se vymezuje nejednoznačně. Setkáváme se jak s pojmy péče, tak i výchova, popřípadě i výchovná péče.

Rozdíl mezi ústavní výchovou a ochrannou výchovou spočívá v tom, že ochranná výchova je ochranné opatření uložené soudem, které chrání jak mladistvého, tak i dítě a společnost. Úloha ochranného opatření se liší podle věku. U mladistvých se ochranná výchova ukládá místo uložení trestného opatření. Zatímco u dětí ve věku 12-15 let se ochranná výchova ukládá v rámci tzv. generální prevence, což znamená ochrana společnosti. Zařízení pro ochrannou výchovu jsou dětské domovy se školou a výchovné ústavy (Motejl, 2007). V zařízeních ochranné výchovy se používají technické prostředky, které zabrání dětem v útěku a v rámci zajištění bezpečnosti dětí, zaměstnanců a majetku. V těchto zařízeních jsou po schválení MŠMT využívány i audiovizuální systémy, přičemž o využití těchto prostředků musí být informováni zaměstnanci zařízení společně s dětmi, které v zařízení pobývají (§15 zákona č. 109/2002 Sb.).

Podle zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů patří mezi ústavní zařízení diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

Jednotlivá zařízení jsou oproti náhradní rodinné péči brána jako krajní řešení na dobu nezbytně nutnou, po dobu než je možné, aby se dítě vrátilo ke své biologické rodině nebo se našli vhodní pěstouni, popřípadě jiná forma, než je kolektivní výchova dětí, kterou poskytuje ústavní výchova (Frinta, Melicharová, 2008).

Děti jsou umístěny do zařízení ústavní výchovy na základě rozhodnutí soudu po dobu nezbytně nutnou, aby se dítě zdravě vyvíjelo, byla mu poskytnuta řádná výchova a vzdělávání. Zařízení pečuje o jeho osobnost, tak aby se citově rozvíjela a bylo mu umožněno se aktivně účastnit s ohledem na jeho věk (Motejl, 2007).

Mezi ústavní zařízení se řadí **diagnostický ústav**. Do tohoto ústavu mohou být umístěny i děti na základě žádosti zákonného zástupce, avšak to se dle Matouška (2011) děje velmi zřídka. Většina dětí je v diagnostickém ústavu na základě rozhodnutí soudu. Ústav plní několik úkolů: diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné a sociální, organizační a koordinační. Na základě komplexního vyšetření je vytvořena diagnostická zpráva s výchovně-vzdělávacími potřebami pro rozvoj osobnosti. Dítě je umístěno do výchovné skupiny, které mohou být stejně jako diagnostické ústavy členěny podle pohlaví, věku nebo mohou být smíšené. Doba pobytu v diagnostickém ústavu by neměla překročit dobu 8 týdnů (§5 zákona č. 109/2002 Sb.).

Dětský domov se školou je zařízení, kam jsou umísťovány děti, jak s ústavní výchovou, které mají závažnou poruchu chování nebo duševní poruchu, jež vyžaduje výchovně léčebné zaměření, ale i děti které mají nařízenou ochrannou výchovu. Umístěny jsou zde i nezletilé matky, které mají ústavní nebo ochrannou výchovu a jejich děti. Děti jsou do toho zařízení umísťovány zpravidla od šesti let do ukončení povinné školní docházky. Dochází do školy, která je součástí domova (§13 zákona č. 109/2002 Sb.).

Výchovný ústav je ústavní zařízení, kde jsou děti podle ustanovení § 14 zákona č. 109/2002 Sb. umísťovány na základě nařízení ústavní výchovy, ochranné výchovy dále pro matky s nařízenou ochrannou nebo ústavní výchovou a pro jejich děti a pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči.

Výchovný ústav poskytuje péči, která je zaměřena na budoucí povolání, a proto i zaměření výukových programů má následující podoby, které zmiňuje Matoušek (2011, 156 s.):

- „kurzy a praktická školení pro krátkodobé pobyty a pro nejhůře vzdělavatelné svěřence (u děvčat je to výchova k rodičovství, jakási redukováná rodinná škola; u chlapců základní řemeslné dovednosti),
- odborná učiliště, jež svěřenec absolvuje s výučním listem,
- střední odborná učiliště.“

Děti jsou rozděleny do výchovných skupin podle výukových programů a také existují výchovné skupiny, které se nenachází v areálu zařízení, ale jedná se o samostatně fungující jednotku. Děti dochází do areálu pouze kvůli stravě a do škol (Matoušek, 2011).

2.1 Dětský domov

Miovský (2010, s. 92) definuje DD jako „koedukované zařízení určené dětem bez závažných výchovných problémů, somaticky, psychicky zdravým, zpravidla ve věku od 3 do 18 let.“ Dle Zákonu č. 109/2002 Sb. (§ 2) lze pobyt dítěte prodloužit do 26 let, pokud se zletilý připravuje na budoucí povolání.

Již o prvních předchůdcích DD jako ústavních zařízeních se zmiňuje školský zákon z roku 1869. DD prošel značnou proměnou. Za předchůdce DD lze pokládat sirotčince a útulky, které byly zřizovány šlechtou nebo církví již v 19. století jako charitativní zařízení s důrazem na náboženskou výchovu. Již před válkou začaly obce zřizovat sirotčince a útulky, které ale nedosahovaly takové úrovně jako církevní nebo soukromé (Švancara, Buriánová, 1988). Před druhou světovou válkou se většina tehdejších ústavů přiblížila dnešním DD. Podobaly se rodinným domovům věkově, svou velikostí, smíšenými skupinami a přizpůsobovaly se hospodářskému životu ve společnosti. Situace se razantně změnila po válce. Zatímco západní státy pokračovaly v této linii a od ústavů přecházely k náhradní rodinné péči, tak u nás byla situace opačná. Domovy spadaly pod správu státu. Ten malé domovy zrušil a na místo toho začal s budováním velkých věkově rozdílných dětských domovů. Od individuálního charakteru převládala uniformita, kdy všechny domovy pracovaly podle stejného plánu. Pro všechny domovy platil stejný řád. Jediný, pro koho byl tento jednotný systém výhodný, byl stát, a to především po ekonomické stránce.

Od padesátých let nahradily DD veškerou náhradní výchovu (Matějček, 1974). Jednotlivá zařízení byla rozdělena podle věku dětí, a to na kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti od jednoho do tří let, předškolní dětské domovy od tří až do šesti let, školní domovy pro děti od šesti do čtrnácti let a domovy, které byly zřízeny pro děti se zvýšenou péčí o děti s predelikventním a delikventním chováním (Vocilka, 1999).

Situace se změnila s vydáním zákona o rodině z roku 1964. Opět byla zavedena pěstounská péče a rozšířena adopce. DD směřovaly k větší humanizaci díky apelaci psychologů, kteří zdůrazňovali, že děti, které vyrůstaly v takovýchto DD, trpí psychickou deprivací a je nutné tuto situaci změnit (Vocilka, 1999).

Po revoluci se situace DD mění především v roce 2001, kdy přešly do správy jednotlivých krajů. Razantní změna přišla v roce 2002 s novým zákonem č. 109/2002 Sb., který po novelizaci platí dodnes. DD se změnily z internátního typu na typ rodinný (Kohoutová, 2008). Každá rodinná skupina má svoji bytovou jednotku s vlastní kuchyní, obývacím pokojem, sociálním zařízením a koupelnou (Škoviera, 2007). V každé bytové jednotce jsou dětské pokoje pro maximálně tři děti. V jedné rodinné skupině žije minimálně 6 a maximálně 8 dětí. Do rodinné skupiny jsou děti umisťovány se zřetelem na sourozenecké vazby. Ředitel má dále povinnost umístit děti do rodinné skupiny s ohledem na výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby (Miovský, 2010).

Rodinná skupina nemá za úkol suplovat náhradní rodinu, jelikož většina dětí s nařízenou ústavní výchovou má svoji vlastní rodinu a pedagogičtí pracovníci by na to měli brát zřetel. Proto úkolem rodinné skupiny je vytvořit vhodné prostředí, které je organizačně a výchovně podobné rodinnému (Miovský, 2010). Rodinné prostředí má poskytnout dítěti pocit bezpečí, pomoci k vytvoření si bližšího vztahu s vychovatelem a vychovatel s dětmi. Dítě v takovéto rodinné skupině nabírá zkušenosti z reálného života, kdy se učí vařit v běžné kuchyni, uklízí společné prostory skupiny a dbá o svůj pokoj a další činnosti, které pomáhají pro vytvoření návyků z běžné domácnosti.

Dnes dětský domov nabízí dítěti po materiální stránce nadstandard, na které děti nejsou z rodiny zvyklé. Ale ani materiální podmínky nemohou nahradit kvalitní výchovnou péči vychovatelů, a dítěti lásku a bezpečí (Škoviera, 2007).

Vychovatelé musí dle platné legislativy splňovat odborné vzdělání. Většinou se jedná o dva stálé vychovatele na rodinnou skupinu, kteří se střídají. V ideálním případě muž a žena,

aby děti získávaly jak mužský, tak i ženský vzor a asistenti vychovatele, kteří dochází do zařízení na noc jako noční vychovatel. Úkolem vychovatele je navodit vztah, aby mu dítě důvěřovalo a cítilo se v bezpečí. Je důležité, aby byl vychovatel ke všem spravedlivý, nedělal rozdíly mezi dětmi a aktivně je rozvíjel. Dále dbá o pořádek rodinné skupiny, připravuje stravu a pomáhá dětem připravit se do školy. Jedná se o mnoho činností, které vychovatel musí vykonávat, což může mít za následek, že nemá dostatek času věnovat se dětem a jejich problémům (Škoviera, 2007).

Důležité je si uvědomit, že stejně jako rodinná skupina nemá nahrazovat rodinu, tak ani vychovatel nemá za úkol dítěti nahradit rodiče. „*Jeho funkce je spojená jednak s organizací skupinového života, v níž by měly být vyváženy skupinové a individuální zájmy dětí, jednak v přijetí dítěte i s jeho individuálním životním traumatem. Provádí dítě během jeho vyrovnávání se s minulostí, při řešení jeho aktuálních problémů i při hledání východisek do budoucnosti*“ (Škoviera, 2007, s. 109).

Od roku 2013 se součástí dětského domova může stát Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo je-li jeho život, popřípadě příznivý vývoj, vážně ohrožen anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku (§ 15), jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči (zákon č. 359/1999 Sb.).

Dítě se umístí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc:

- na základě rozhodnutí soudu; § 13a odst. 3 platí obdobně,
- na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností,
- na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo
- požádá-li o to dítě.

2.1.1 Příčiny umístění dětí do DD

Pašek (2008) zmiňuje tři základní důvody, na základě kterých soud rozhodne o umístění do DD, a to z důvodu, že se rodiče nemohou o své dítě postarat. Děti jsou často odebírány

z rodin ze slabých sociálních vrstev. Většinou se jedná o nezaměstnané rodiče, kteří nemají zájem pracovat, kteří svoji špatnou finanční častou umocňují i alkoholismem nebo drogovou závislostí. Může dojít i ke ztrátě bydliště, což může mít následek odebrání dítěte od původní rodiny. Do této kategorie patří i rodiče, popřípadě rodič, který se stará sám o dítě a jeho zdravotní stav mu neumožňuje se o dítě plnohodnotně postarat a kvůli komplikacím musí opustit trvalé bydliště, nejčastěji kvůli léčbě nebo kvůli nástupu k výkonu trestu. K těmto dvěma případům lze zařadit i osiření dítěte, byť tento důvod je minimální, neboť většinou se o takovéto děti postarají příbuzní.

Druhým důvodem je, že se rodiče neumí o své dítě postarat. V tomto případě se jedná „o mladé nedospělé rodiče, rodiče se silným sociálním postižením a rodiče s mentálním postižením“ (Pašek, 2008, s. 47).

Třetím důvodem pro umístění dítěte do DD je neochota rodičů/rodiče se o dítě starat. Nejčastěji se jedná o psychicky a sociálně nevyzrálé matky. V tomto případě by děti byly vhodné k osvojení, popřípadě do pěstounské péče v raném věku a měly šanci na lepší život. Ovšem problém nastává u biologických rodičů, kteří si svoji neochotu neuvědomují včas a děti jsou rodině odebrány již jako starší. Takové děti jsou hůře umístitelné, a proto často končí v dětských domovech (Pašek, 2008). Tuto situaci by měla zlepšit pěstounská péče na přechodnou dobu, která se rychle rozvíjí.

Podle Ptáčka (in Ptáček, 2011) je oprávněné a ku prospěchu dítěte, pokud je dítě odebráno z biologické rodiny, jestliže trpí syndromem CAN, mluvíme tedy o dětech alkoholiků a rodičů, jež se nachází ve výkonu trestu. Dítě je v tomto případě vážně ohroženo a je velmi důležité, aby stát rychle a účinně zasáhl.

Syndrom CAN, tedy syndrom týraného a zneužívaného a zanedbávaného dítěte definuje Vágnerová (2014, s. 24) jako „*tělesné či duševní poškození nebo narušený vývoj dítěte, který vznikne v důsledku nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti považované za nepřijatelné*“. Jedná se o soubor negativních vlivů pro dítě v důsledku nesprávného zacházení. Takové zacházení může mít charakter aktivního ubližování nebo naopak nedostatečné péče, která se projeví zanedbáváním. Z takového zacházení vyplývají různé důsledky.

Rozlišujeme tři základní formy.

První forma, kterou uvádí Vágnerová (2014, s. 540) je zanedbávání dítěte, které charakterizuje jako „*bezohledné zacházení či úmyslné ubližování*“. Jako příčina, která vede k takovému zacházení je omezení běžné interakce mezi rodiči a dětmi. Takoví rodiče jsou popisováni jako jedinci, kteří výchovu o dítě nejsou schopni zajistit, a to z rozličných důvodů. Mezi nejčastější důvody se řadí mentální postižení rodičů, rodiče s alkoholovou či drogovou závislostí či osoby s nízkou sociokulturní úrovní.

Druhou formou, týrání, definuje Vágnerová (2014, s. 540) jako „*bezohledné zacházení či úmyslné ubližování*“. Týrání může být jak psychického, tak i fyzického rázu. Takové chování nastává v rodinách s narušenými vztahy, což znamená, že rodina není schopna spolu navzájem komunikovat, spolupracovat a podporovat se při řešení případných problémů. V důsledku vše řeší násilným způsobem. Dítě je v rodině nejslabší člen, který se nemá jak bránit, a proto dochází k vybíjení nashromážděného napětí při konfliktu právě na dítěti. Rodiče, kteří týrají své děti tímto způsobem, jsou popisováni jako bezohlední, chladní nebo naopak lidé výbušní a dráždiví se sklony k agresivitě, kteří jednájí impulzivně a nedokáží své jednání ovládat. Ze 70 % se jedná o rodiče, kteří byli v dětství sami obětí týrání, nebo alespoň byli trestáni fyzicky (Krejčířová in Vágnerová). Ve většině případů se jedná o muže, kteří týrají své dítě. Matka je ve většině případů pasivní účastnicí, jež takovému jednání přihlíží. Týrání se může projevit i tzv. formou Medeina komplexu, kdy dítě je jen prostředník na kterém se tato forma projeví, ale ve skutečnosti je týraný druhý partner, na kterého by si partner nedovolil (Vágnerová, 2014).

Třetím typem je sexuální zneužívání, které se projevuje využitím dítěte k sexuálním uspokojením dospělé osoby. Lze ho rozdělit na dotykové a bezdotykové. Tato třetí forma se vyskytuje nejčastěji v rodině s narušenými rodinnými vztahy nebo v doplněné rodině, kdy si matka najde nového partnera, u kterého není dostatečně vyvinuté sexuální tabu. Dále se projevuje u osoby s odlišným sexuálním zaměřením, u pedofilů apod. Vždy se jedná se o osobu, která je schopna takového jednání. Většinou se jedná o muže, kteří jsou ve většině případů morálně narušeni a nejsou sexuálně vyzrálí a využívají k tomu bezbranné děti, jelikož jiný objekt nejsou schopni získat (Vágnerová, 2014).

2.1.2 Přijetí dítěte do DD

Dříve byly děti umisťovány do dětského domova z diagnostického ústavu, což se dle nového občanského zákoníku mění a nyní je dítě umístěno přímo do dětského domova na základě předběžného opatření vydaného soudem na návrh orgánu sociálně právní ochrany dětí.

Příchod do domova je pro dítě velmi citlivé období, kdy se dítě musí adaptovat na nové podmínky. Tato adaptační doba je velmi individuální. Dítě by mělo po této fázi zvládat tyto dovednosti a činnosti, které Pašek (2008, s. 52 - 54) dělí do následujících kategorií:

- *„Veškeré režimové záležitosti, týkající se běžného života v dětském domově.“*

I přes tendence přizpůsobit domov na rodinný typ musí existovat určitý harmonogram dne a vnitřní řád, kterému se děti musí přizpůsobit, ten jim upravuje například i jejich volný čas a také upravuje přístup pedagogů k dětem, aby byla zachována jednotnost výchovy k dětem. Díky svému vychovateli je dítě obeznámeno s vnitřním a denním režimem (Pašek, 2008).

- *„Zvládnutí školní docházky, akceptování spolupráce se školou.“*

Jelikož častým důvodem odebrání dítěte z biologické rodiny je nedodržování povinné školní docházky a vychovatelé plní především vzdělávací a výchovnou složku je vychovatelovou prioritou připravit dítě do samostatného života a vzdělání ovlivňuje budoucí život dítěte. Proto by dítě po adaptačním období nemělo školu vnímat jen negativně jako přítěž, ale přijímat ji jako povinnost, která je prospěšná a dobrovolně si plní své školní povinnosti a připravovat se do školy (Pašek, 2008).

- *„Převzetí své sociální role v rodinné skupině.“*

K přijetí dítěte do kolektivu pomáhá vychovatel, který se nenásilně snaží zapojit dítě do společných aktivit. Dítěti vzniká nová sociální role, vytváří si místo v kolektivu a buduje svůj post v kolektivu. Tento proces trvá nejdéle a dokonce se může stát, že dítě bude svoji pozici tolerovat, ale nikdy ji nepřijme za svou, jen plní své režimové povinnosti (Pašek, 2008).

- *„Získání důvěry v pedagogické pracovníky.“*

Ředitel by měl být při umístění dítěte brát dle vnitřního řádu domova s ohledem na osobnost dítě a pedagoga. Záleží na věku dítěte, jeho zájmech, a aby dítě mohlo navázat s pedagogem fungující vztah. V praxi se často stává, že dítě inklinuje k jinému dospělému než ke svému vychovateli nebo nenaváže důvěrný vztah k žádnému dospělému (Pašek, 2008).

- „*Vymezení svých zájmových činností.*“

Pro adaptaci dítěte a seberealizace je důležité, aby dítě si našlo svůj koníček, který může realizovat jako svoji volnočasovou aktivitu (Pašek, 2008).

Adaptaci ovlivňuje spousta faktorů, na které musí vychovatel brát ohled. Mezi faktory patří především věk, ve kterém dítě přichází do dětského domova. Každé vývojové období má svá specifika. Nejlépe se dítě adaptuje na prostředí nižšího věku, které není tolik zatíženo svoji minulostí (Pašek, 2008).

Mezi další faktory patří sociální prostředí, ze kterého dítě bylo odebráno. Dítě se dostává do zcela nového prostředí, diametrálně odlišného od původního (Pašek, 2008).

Jako další faktor působí osobnost dítěte, jeho mentální a intelektuální úroveň. Pedagog pracuje na základě vypracované etopedické zprávy, který také doporučuje práci s dítětem (Pašek, 2008).

Dítě při nástupu do dětského domova ve většině případů nastupuje i do nové školy, důsledkem toho je, že se musí adaptovat na dva nové kolektivy (Pašek, 2008).

K vyhodnocení adaptačního období dochází zpravidla po měsíci od nástupu do dětského domova. Avšak o naprosté adaptaci lze uvažovat až po uplynutí jednoho roku, kdy dítě zažije všechny společné události domova, jako jsou Vánoce, prázdniny, společné akce domova a další specifická období pro dětský domov. Vyhodnocení adaptačního období je zdokumentováno v Programu rozvoje osobnosti (Pašek, 2008).

2.1.3 Rozvoj dětí v DD

Jedná se o závazný dokument, který slouží k plánování konkrétních výchovných činností. Cílem programu je připravit dítě na vstup do samostatného života. Tento dokument zpracovává a vyhodnocuje kmenový vychovatel rodinné skupiny. Důležité je, aby tento program fungoval spolupráce mezi vychovateli (Pašek, 2008).

Program rozvoje osobnosti obsahuje:

- „*úvodní stranu se jménem dítěte, datem jeho narození, datem přijetí do DD, anamnézou a popisem zvládaných činností při přijetí dítěte do DD;*
- *pracovní listy pro jednotlivé aspekty Programu rozvoje osobnosti, určené k průběžnému záznamu plnění činností;*

- *list programu, tzn. plán na školní rok – eviduje vedoucí vychovatel;*
- *list vyhodnocení Programu rozvoje osobnosti – eviduje vedoucí vychovatel.“ (Pašek, 2008, s. 55)*

Jeho obsahem jsou činnosti, které jsou vhodné k osvojení pro praktický život, tj. aby dítě bylo samostatné a schopné fungovat i mimo dětský domov. Mezi jednotlivé oblasti se řadí:

- společenské chování, které zahrnuje činnosti jako je slušné chování dětí nejen k dospělým, ale také k vrstevníkům a mladším dětem. Dále chování na úřadech a jiných veřejných místech. Tato oblast ale také zahrnuje např. taneční kurzy,
- doprava, cestování, zásilky, telekomunikace, kdy děti by si měly osvojit základní dovednosti jako j samostatné cestování veřejným dopravním prostředkem, orientace v jízdách v řádech. Dále se jedná o poštovní služby, komunikace přes telefon a další,
- Úklid, údržba domácnosti, důležité domácí práce. Jedná se jak o běžné činnosti pro běžný chod domácnosti a pořádku,
- nemoc, ošetřování nemocného, zdravý způsob života. Tato oblast zahrnuje základní znalost běžných nemocí a způsob jejich léčení. Návštěva lékařů a koupě léků a další činnosti,
- rodinná a sexuální výchova, která zahrnuje základní orientaci ve vztazích, výběru partnera, sňatek, rodičovství. Ze sexuální výchovy je důležitá prevence, jako je antikoncepce, varování před pohlavními chorobami a pravidelné lékařské prohlídky a další.
- občanská výchova. Tato oblast zahrnuje základní činnosti pro zaměstnání, jako je příprava životopisu, základní znalosti pracovních smluv, dohod nebo také zrušení pracovního poměru, základní znalosti pojmů jako jsou zaměstnavatel a zaměstnanec. Dále se jedná o vědomí existence úřadů jako je pracovní úřad, sociální úřad, bytový úřad. Ale také dovednosti pro běžný život jako je například reklamace zboží,
- provoz domácnosti. Jedná se o oblast, která zahrnuje základní znalosti vybavení domácnosti, náklady a příjmy za domácnost, vytvoření si rozpočtu na určité období. Dále se jedná o informovanost o placených službách za domácnost, jako je placení inkasa, elektřiny, nájmu. Základní znalost termínů, využití a s nimi spojenými riziky jako je půjčka, hypotéka, úroky, bankomat a účty v bankách a další pojmy spojené s finanční gramotností (Plachá, 2008).

Za plnění, zpracovávání a vyhodnocování zodpovídá kmenový vychovatel rodinné skupiny. Kmenový vychovatel vypracovává Program rozvoje osobnosti ve spolupráci s ostatními vychovateli a asistenty, kteří jsou v kontaktu s dítětem. Vede záznamy o plnění po celý školní rok, uvádí realizované činnosti v Deníku rodinné skupiny a s ohledem na činnosti uvedené v Programu rozvoje osobnosti kmenový vychovatel vytváří i týdenní plán. Aby byl Program rozvoje osobnosti účinný a nejednalo se pouze o formalitu, musí vychovatelé mezi sebou komunikovat a spolupracovat (Pašek, 2008).

Dále se vytváří minimální preventivní program. Jedná se o program, který se vytváří s cílem vychovávat děti ke zdravému životnímu stylu, rozvíjet a podporovat jejich sociální dovednosti a také k podpoře vlastní zodpovědnosti za svoje chování. Plán je každému dítěti vytvořen s ohledem na věk dítěte (Plachá, 2008).

Jednotlivé bloky odpovídají cílům prevence sociálně patologických jevů u dětí a dospívajících.

Jedná se o tyto oblasti, které zmiňuje Plachá (2008, s. 68):

- zdravá výživa,
- zdravý životní styl,
- závislosti,
- rodinná a sexuální výchova,
- občanská výchova,
- právní povědomí, bezpečnost,
- mezilidské vztahy.

Jako další povinné dokumenty, které domov musí vypracovávat a jsou ku prospěchu dětí, se vytváří roční plány výchovně vzdělávací činnosti a týdenní programy výchovně vzdělávací činnosti (§ 34 zákona č. 109/2002 Sb.).

V rámci volnočasových aktivit, které jsou především zaměřené na výchovné činnosti, jsou zřízeny obcemi a kraji zařízení, které jsou rovněž oprávněny zřizovat zařízení sociálně - právní ochrany dítěte, zařízení sociálně-výchovné činnosti a výchovně rekreační tábory pro děti.

Zařízení sociálně - výchovné činnosti jsou určena zejména dětem uvedeným v § 6¹; těmto dětem nabízí programy rozvíjení sociálních dovedností, výchovných činností a využití volného času.

Výchovně rekreační tábory pro děti se zřizují zpravidla v době školních prázdnin a jsou určeny zejména pro děti uvedené v § 6. Pobyt ve výchovně rekreačním táboře se dítěti poskytuje na žádost zákonných zástupců dítěte nebo s jejich souhlasem. Účelem pobytu ve výchovně rekreačních táborech pro děti je výchovné působení na děti směřující k odstranění nebo potlačení poruch chování a k získání potřebných společenských a hygienických návyků. (§ 40 - 43 z. č. 359/1999 Sb.).

Především je důležité dbát na psychické potřeby dítěti, aby se předešlo psychické deprivaci dítěte a jeho zdravý psychický vývoj nebyl narušen. Jedná se o pět základních duševních potřeb, které definuje Matějček (2011).

Je neustále nutné, aby dítě mělo neustálý přísun podnětů zvenčí. Neustále rozvíjet jeho smysly prostřednictvím podnětům zvenčí, stimulovat ho. Jako druhá potřeba je uváděna „smysluplnost světa“. To znamená, že i když přisuneme podněty, ze kterých se stávají nové poznatky a zkušenosti, tak jim musíme dát určitý smysl a řád. Což je základ učení. Jako třetí duševní potřeba uvádí autor potřebu životní jistoty. Tuto jistotu dítě získává od své blízké

---

¹ „Sociálně-právní ochrana se zaměřuje zejména na děti,

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,

2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo

3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem opakovaně, nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezřeni ze spáchání takového činu;

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umístovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;

h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany, a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu;

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.“ Dostupné z:

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#cast1>

osoby, ve které má oporu. Pokud dítě takovou osobu nemá a není si jisté a nebylo si jisté, nastávají pocity úzkosti, což se projevuje v jeho nežádoucím chování. Buďto je uzavřené, svázané nebo naopak se může projevovat agresivním chováním ke slabšímu. Na čtvrté místo se řadí potřeba vlastní identity. Což znamená, vědomí vlastního já, tedy mít sebevědomí. Což se váže na předchozí potřebu, jelikož jistý si člověk má zdravé sebevědomí. Jako poslední potřeba je „otevřená budoucnost“. Mít životní perspektivu, žít i budoucností, mít plány, směřovat k něčemu (Matějček, 2011).

Avšak typické pro děti v dětských domovech je život přítomností. Nemyslí do budoucna, neplánují, jsou zvyklé, že vše za ně plánují vychovatelé a budoucnost nemají potřebu řešit (Škoviera, 2007).

Pokud by nebyly uspokojovány tyto základní psychické potřeby, dochází k tzv. deprivacním situacím. Následkem prožití takových situací dochází k psychické deprivaci. Matějček (2011, s. 27) charakterizuje psychickou deprivaci jako: *„osobitý, individuální opracování podnětového ochuzení.... Navenek se tento psychický stav projevuje chováním, jež má některé charakteristické známky, takže dovoluje v kontextu dosavadního vývoje dětské osobnosti deprivaci rozpoznat.“*

Matějček (2011) zmiňuje tři hlavní typy chování dětí, které pobývají v ústavní výchově. Jako první uvádí sociální hyperaktivitu, která se projevuje především u dětí, které jsou v dětském domově od raného věku. Tyto děti lehce navazují vztahy s okolím, jsou milí, kamarádští. Neumí se orientovat v sociálních vztazích. Vztah, který naváží, je povrchní a krátkodobý. Školní prospěch mají podprůměrný, ale mezi dospělými je velmi oblíbený. Druhým typem je sociální provokace, která se projevuje především vyžadováním pozornosti vychovatele. Neustále na sebe upozorňují pomocí agresivního chování. Dítě je žárlivé a obtížně vychovatelné. Jako poslední se uvádí útlumový typ. Děti jsou z těchto tří variant nejvíce zaostalí. Chováním jsou pasivní, apatičtí, utlumení a neprojevují se.

Pozorování dětí v dětských domovech přineslo i zajímavé výsledky, které poukazují na děti, které jsou tzv. dobře přizpůsobení. Jedná se o děti, které si dokázaly v domově najít své místo a osoby, ke kterým projevují svoji přízeň. Ze strany vychovatele se dítěti dostává stejná reakce. Chovají se slušně, jsou klidné a dokáží navázat kontakt, který ale není povrchní jako děti sociálně hyperaktivní. Riziko pro ně nastává, pokud dítě mění zařízení a zpřerhává vazby, které si v domově vytvořila. Avšak to, že v domově patří mezi slušné děti bez problémů, ve

škole prospívají nebo alespoň se snaží, i když nemají předpoklady pro dobrý prospěch, neznamená, že se dokáže zadaptovat na podmínky mimo dětský domov (Matějček, 2011).

Pro zdravý vývoj dítěte je přirozené, aby vyrůstalo ve funkční rodině, ale jelikož již nastaly důvody, pro které dítě bylo odebráno, je důležité, pokud je to v zájmu dítěte, aby zůstalo v kontaktu se svojí rodinou a navštěvovalo ji. Dítě má právo na kontakt se svojí rodinou na základě článku 9 Úmluvy o právech dítěte. Kromě osobního kontaktu by měl být podporován kontakt písemný či přes telefon (Motejl, 2007).

2.1.4 Sanace rodiny

Pokud již nastaly důvody, pro které dítě nemůže být v rodině a je mu nařízena ústavní výchova, mělo by být vyvinuto veškeré úsilí, aby pobyt dítěte v dětském domově byl na co nejkratší dobu a mohlo se vrátit zpátky do rodiny. Proto by mělo docházet k tzv. sanaci rodiny za účelem návratu dítěte (Motejl, 2007). Jedná se o postupy, které podporují fungování rodiny, které bylo dítě odebráno na základě zanedbávání nebo s rodinami sociálně vyloučenými. Jedná se o práci, kterou zastává orgán sociálně právní ochrany dětí a pedagogičtí pracovníci školského zařízení, kde se dítě nachází. Rodiče by měly využít tento prostor k nápravě rodinné situace, obnovení narušených funkcí v rodině a socioekonomické situace, která musí být stabilní (Bechyňová, 2008a). Hyblerová - Šimková (in Bechyňová, 2008b) definuje hlavní cíl sanace jako je vytvoření optimálních podmínek, aby dítě se mohlo vrátit zpátky k původní rodině. Pokud návrat dítěte není možný, je nutné vytvořit, alespoň takové podmínky, aby dítě bylo v kontaktu s rodiči a získalo na ně reálný názor, který není ani zidealizovaný, což se ve většině případů stává, nebo naopak příliš negativní obraz a následné odmítání ho. Kontakt dítěte s rodičem má na dítě pozitivní vliv. Pokud dítě myslí na své rodiče, mají k nim pozitivní citovou vazbu, vyrůstají z nich, kteří jsou schopni citů, pracovat a fungovat s menším rizikem, že budou opakovat generační chyby, které se vyskytovaly v rodině a vedly k odebrání dítěte.

Základní znaky sanace rodiny charakterizuje Bechyňová (2008a, s. 10):

- *„Je sestaven multidisciplinární tým sanace rodiny, který má jasného koordinátora.*
- *Členem multidisciplinárního týmu je vždy pracovník sociálně-právní ochrany dětí, pracovník centra pro sanaci rodiny, pracovník pro výkon ústavní výchovy nebo pro děti vyžadující okamžitou pomoc...a další odborníci pracující s dítětem nebo celou rodinou.*
- *Role a úkoly každého člena týmu jsou známy členům týmu i rodině, tým pracuje podle předem domluvených pravidel.*

- *Pravidla jsou známa rodině i členům týmu, všichni zúčastnění s nimi souhlasí a dodržují je, pokud nedojde k výraznému zhoršení situace dítěte a nutnosti zásahu pracovníka sociálně-právní ochrany dětí.*
- *Rodiče a dítě vědí, že jsou zařazeni do programu sanace rodiny, participovali na sestavení sanačního plánu a souhlasí s ním.*
- *Sanační plán minimálně obsahuje:*
  - *Cílový stav situace rodiny, ke kterému jednotlivé dílčí sanační kroky směřují.*
  - *Časový úsek předběžně určený pro naplnění cílového stavu.*
  - *Minimální časový úsek, po kterém bude efektivita dílčích sanačních kroků vyhodnocována.*
  - *Jsou domluveny znaky, podle kterých bude efektivita hodnocena. Rodiče i dítě jim rozumí a souhlasí s nimi.*“

Multidisciplinární tým nabízí rodině pomoc v jednotlivých oblastech jako je odchod dítěte do ústavní výchovy, komunikace mezi rodiči, dítětem a personálem zařízení, kde je dítě umístěno. Důležité je podporovat kontakt mezi rodiči a dítětem, aby mezi nimi nevznikla komunikační bariéra (Bechyňová, 2008b).

Aby byl možný návrat dítě zpátky do rodiny, je důležité, aby rodině byla nabídnuta pomoc na odstranění problémů, které vedly k odebrání dítěte. K tomu je vytvořen společně s celou rodinou individuální plán sanace rodiny, který je vytvořen na základě důvodů, pro které bylo dítě umístěno do ústavní výchovy a na aktuálních možnostech rodiny pracovat na zlepšení svých podmínek a to především sociálních a rodinných (Bechyňová, 2008b). Plán musí splňovat určitá kritéria, kterými jsou: „*přiměřenost, smysluplnost, konkrétnost, limit v čase, pravidelná zpětná vazba*“ (Bechyňová, 2008b, s. 132).

Ovšem je velmi důležité, aby pracovníci byli schopni poznat možnosti rodiny na změnu, jelikož často se stává, že rodina nezvládá plnit plán nebo ani nechce, aby znovu byli označováni za problémové, bojí se, že znovu selžou a další důvody, které vedou rodiče k nečinnosti a neochotě ke spolupráci. Bechyňová (2008b) uvádí tři typy chování, ke kterým se rodiče uchylují. V takových případech není sanace úspěšná. Jako první je útěk, který se projevuje např. výmluvami, neotevírají dveře bytu, nezvedají mobilní telefony a další projevy. Druhým typem je pasivní rezistence, kdy jsou rodiče pasivní. Vyslechnou si veškeré návrhy, slíbí jejich splnění, ale ve skutečnosti nic pro změnu neudělají, problémy se neřeší, v horším případě se na

staré problémy nabalují nové problémy, které vedou ke zhoršení dosavadní situace. Třetím typem je agrese, která se nejčastěji projevuje obviňováním pracovníka.

I přes veškerou snahu pracovníků se nepodaří situaci v rodině dostatečně zlepšit a dítě zůstává v dětském domově.

Dle rozsáhlého výzkumu Ministerstva vnitra ve spolupráci s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy z období 2006 – 2007 byla zjištěna průměrná délka pobytu dětí v dětském domově v trvání cca 14,5 roků (Štreit, 2007).

Podle údajů ze statistické ročenky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy za školní rok 2013/2014 opustilo dětský domov 1010 dětí, přičemž 4 děti byly osvojeny, 109 dětí přešlo do pěstounské péče a 37 bylo umístěno mimo zařízení. Zbylých 832 bylo trvale propuštěno (Dostupné z: <http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>).

II Výzkumná část

3 Výzkumný cíl

Cílem tohoto výzkumu je odpovědět na základní výzkumnou otázku, kterou jsem formulovala následujícím způsobem: **Může DD poskytnout, co nejlepší podmínky pro rozvoj dítěte, a to vše s ohledem na to, aby bylo schopné se zařadit do společnosti?** Na tuto otázku se snažím odpovědět následujícími dílčími výzkumnými otázkami:

- Jaké jsou zákonné okolnosti, které vedly k umístění dítěte do institucionální výchovy?
- Jaké jsou využívány způsoby a metody, se kterými se pracuje v rámci Programu rozvoje osobnosti dítěte?
- Jaké jsou reálné perspektivy do budoucna?

4 Výzkumný soubor

Pro svůj výzkum jsem oslovila konkrétní dětský domov, a to Dětský domov a školní jídelna v Lipníku nad Bečvou (dále jen „DD a ŠJ“).

Jedná se o zařízení s mnohaletou tradicí. Vznik je datován roku 1927 s cílem pomoci dětem, které byly bez vlastní nebo špatně fungující rodiny. Právní subjektivitu získal v roce 1996 a roku 2002 se stal příspěvkovou organizací Olomouckého kraje. Primárně se jedná o zařízení pro výkon ústavní výchovy a od roku 2013 bylo zřízeno i krizové pracoviště pro děti, tzv. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Dětský domov, rodinného typu, je rozdělen do třech rodinných skupin s celkovou kapacitou 24 dětí. Nyní (duben 2015) je celkem v domově 18 dětí, o které se stará 12 pedagogických zaměstnanců. Za rok 2014 opustilo 5 dětí, z těchto 3 z důvodu po dosažení zletilosti a ukončení vzdělání, 1 přemístěno na žádost matky do DD blíže bydliště biologické rodiny a 1 dítě pro kázeňské problémy přemístěno do Výchovného ústavu. Službu Zařízení dětí vyžadující okamžitou pomoc za rok 2014 využilo 7 dětí.

Výchovně vzdělávací program se odvíjí od školního vzdělávacího plánu (dále jen „ŠVP“) pro základní vzdělávání.

ŠVP s názvem Vzdělávání je cesta do života, je vypracován na základě Rámcového vzdělávacího plánu a na základě specifčnosti zařízení DD a ŠJ. V rámci tohoto dokumentu jsou součástí další dokumenty jako je Program rozvoj osobnosti DD, motivační projekty pedagogů a plány výchovných činností a autoevaluace školy. Mezi hlavní cíle, které se ŠVP snaží dosáhnout, patří:

- zdravý rozvoj osobnosti,
- sociální dovednosti,
- příprava pro život a profesní orientace,
- environmentální výchova a život v souladu s přírodou,
- komunikativnost,
- vztah k majetku (Vraštilová, 2013).

Podle ŠVP jsou vypracovány následující dokumenty — roční plány výchovné činnosti, týdenní výchovné plány, Individuální program rozvoje osobnosti, Profil absolventa DD a celoroční plán DD a Minimální preventivní program rozvoje osobnosti – díky kterým by se jednotlivé cíle měly naplnit.

Pro komplexnost výzkumu jsem vybrala 5 dětí (z toho 3 sourozence), které jsou různého věku, pohlaví a národnostního etnika v rámci získání co nejobjektivnějších výsledků. Vzhledem k poskytování citlivých údajů byla dětem zajištěna anonymita ve smyslu, že jejich jména byla pozměněna.

Veškeré informace jsem získala na základě volných rozhovorů s pedagogickými pracovníky zařízení, respektive s vedoucím vychovatelem a jednotlivými vychovateli na rodinných skupinách a studiem jednotlivých osobních spisů dětí a jejich výchovně vzdělávacích plánech.

5 Metodika výzkumu

Jako prostředek k dosažení cíle jsem s ohledem k řešené problematice a k dosažení konkrétního cíle zvolila kvalitativní výzkum.

Kvalitativní výzkum spočívá nejprve ve výběru tématu a stanovení si výzkumné otázky, které si lze stanovovat i v průběhu šetření, dále si lze během výzkumu stanovit nové hypotézy, ale také nové plány ke sběru dat a jejich analýze. Proto je označován tento typ výzkumu jako pružný. Během výzkumu se provádí induktivní a deduktivní závěry. Sběr dat získává autor v terénu. Pro pochopení situace je důležité popsat místo šetření. Výzkum probíhá v delším časovém období, aby byl zachován logitudinální charakter. Sběr i analýza dat probíhá současně (Hendl, 2008).

Jedním z kvalitativního přístupu je případová studie, která se zaměřuje na jeden nebo několik málo případů. Charakteristický je velký počet dat o jednom nebo o několika více případech. Podstatou případové studie je zachycení složitosti případů a popis vztahů v celistvosti. Avšak pokud důkladně prozkoumáme zkoumaný případ, porozumíme tím i ostatním podobným případům (Hendl, 2008). Pro optimální přiblížení případů jsem si zvolila případovou studii.

V rámci případové studie jsem se zaměřila na tyto oblasti:

- osobní anamnéza,
- rodinná anamnéza,
- školní anamnéza,
- sociální anamnéza,
- rozvoj osobností v rámci plánů a programů.

6 Případové studie

1. studie: Roman, 2001

Romanovi je nyní (duben 2015) 14 let. Narodil se do neúplné rodiny, má čtyři sourozence, tři z nich v ústavní péči, nikoliv ve stejném zařízení. Podrobnosti porodu nejsou známy. V dětství, po nástupu do 1. třídy, byla u chlapce diagnostikována lehká mentální retardace a ADHD. Roman neprodělal žádná vážnější onemocnění ani neutrpěl žádný závažný úraz.

Rodinná anamnéza

Z důvodů zanedbávání výchovy matkou, nevyhovujících bytových podmínek, byla soudem nařízena pro Romanovi ústavní péče. Biologický otec žije v jiné rodině. Nejprve byl umístěn do Diagnostického ústavu na Sv. Kopečku a poté umístěn do dětského domova. V Dětském domově v Lipníku nad Bečvou je od roku 2013. V současné době matka žije mezi bezdomovci a s Romanem není v kontaktu.

Školní anamnéza

Podrobnosti k předškolnímu věku nejsou známy. Na prvním stupni často měnil školy v souvislosti se stěhováním matky k jejím partnerům. Vzhledem k prospěchovým a kázeňským problémům byl odeslán do pedagogicko-psychologické poradny, kde mu byla diagnostikována lehká mentální retardace a ADHD. V současné době navštěvuje 6. třídu základní školy praktické. Požadavky školy dle osnov školy praktické zvládá na průměrné úrovni, má ale opakovaně kázeňské problémy vzhledem ke své agresi a nezvladatelnosti. Ze strany učitelů je hodnocen jako snaživý, vděčný za pozornost, pochvalu a zájem o jeho osobu, obtížněji zvládá své emoce a pokud má pocit, že je mu ubližováno, jedná neadekvátně. Svě často nevhodné chování je následně schopen uznat a uvědomit si následky svého chování, ale za nějakou dobu jedná obdobně. Je snadno ovlivnitelný od ostatních dětí, které tohoto zneužívají.

Sociální anamnéza

Roman působí spíše samotářským dojmem, ale nemá problém navázat kontakt s ostatními, kamarádsky vztah navazuje spíše z důvodu, získat z toho nějaký osobní prospěch. Je kuřák a nepopírá ani experimentování s lehkými drogami, které mu někdo nabídne. Jako nezletilec se již dvakrát dopustil činu jinak trestného a byl vyšetřován Policií ČR. Za toto

jednání mu soudce uložil dohled probačního úředníka a určitý počet hodin obecně prospěšných prací. Nemá žádné koníčky, zájmy o jiné aktivity jsou krátkodobé a povrchní.

Program rozvoje osobnosti

Romanovi vzhledem k popsaným problémům byly zapracovány do individuálního vzdělávacího programu následující úkoly:

- zlepšit přístup ke škole, přípravy do školy, chování ve škole a to jak vůči spolužákům, tak i vůči pedagogům;
- posílit schopnost adekvátně zvládat emotivní prožívání, zmírnit projevy agrese a celkově takto posilovat odpovědnost za své chování;
- naučit se respektovat stanovené pravidla a zákony dané společností.

2. studie: Simona, 2002

Osobní anamnéza

Simoně je v současnosti 13 let. Narodila se neprovdané matce, která žila v druhovském poměru s biologickým otcem Simony. Rodiče byli v roce 2004 zbaveni rodičovských práv, Simona od svého narození vyrůstala v kojeneckém ústavu, odkud byla svěřena do péče budoucích pěstounů manželů M., kteří byli následně soudem ustanoveni poručníky Simony. Podrobnosti porodu nejsou známy, Simona neprodělala žádné vážnější nemoci ani neutrpěla žádná zranění.

Rodinná anamnéza

Péče poručníků byla průběžně sledována. V počátečním období nebyly se Simonou žádné vážnější výchovné problémy. Poručníci jí věnovali náležitou pozornost a péči, ta se v jejich prostředí adaptovala, vytvořily se vzájemné citové vazby mezi nezletilou a celou rodinou poručníků.

Školní anamnéza

V době, kdy navštěvoval Simona 1. třídu, byla péče poručníků o dívku hodnocena jako vzorná žákyně, velmi dobře prospívala, její příprava do školy však vyžadovala důsledný dohled. Od druhé třídy došlo k přestupu na základní školu v okresním městě, důvodem bylo dle poručnice zhoršení prospěchu a nedůsledný přístup školy. Začaly se projevovat tendence k drobným podvodům, lhaní, celkově však byla hodnocena jako řádná. Ve třetí třídě se problémy vystupňovaly, dívka se projevovala jako temperamentní a hlučná žákyně se sklony k drobným podvodům. Z důvodů krádeží, kterých se dívka dopouštěla např. v domácnostech svých kamarádek, byla doporučena spolupráce s dětským psychologem. K většímu nárůstu kázeňských i prospěchových problémů došlo až v druhém pololetí čtvrté třídy. V rodinném prostředí bylo chování Simony v pořádku. V tomto období se Simona dopustila drobných krádeží cukrovinek a drogistického zboží. Neplnila si své školní povinnosti, rušila ve výuce, nerespektovala autoritu pedagogů, lhala. Rovněž v domácnosti poručníků se dopouštěla drobných krádeží a začala se toulat. Opakovaně byla pohřešována a musela jí hledat policie. S ohledem na tyto skutečnosti byla Simona umístěna do střediska výchovné péče. Po návratu ze střediska a v době letních prázdnin problémy ustoupily, avšak k dalšímu zhoršení došlo nástupem do školy. Na základě těchto událostí se rozhodli manželé M. podat k soudu návrh na

zproštění funkce poručníků k nezletilé a nařízení ústavní výchovy. Tomuto jednání byla přítomna i Simona, která projevila zájem zůstat nadále v péči poručníků. Vzhledem k tomu, že ke zlepšení chování nedošlo, byla dívka přijata na diagnostický pobyt do diagnostického ústavu a následně roku 2014 umístěna do dětského domova.

Sociální anamnéza

Simona se ráda seznamuje s lidmi, je aktivní, společenská, otevřeně se zajímá o druhé pohlaví, je přátelská, impulzivní, nevnímá hrozící nebezpečí a jedná bez ohledu na důsledky. Touží po volnosti, nových zážitcích, vzrušení. Není přecitlivělá, spoléhá na sebe a dokáže být věčná. Je průbojná, ráda se prosazuje a vyžaduje obdiv. Citlivost k druhým lidem je menší, v popředí je její zájem. Zřejmé jsou u ní sebezajišťující mechanismy. Je nespolehlivá a nezodpovědná, málo dbá závazkům k ostatním lidem, nenechá se omezovat.

Program rozvoje osobnosti

Z hlediska programu rozvoje osobnosti je důležité:

- srozumitelně, přesně a jasně seznámit s novým prostředím a novými pravidly, postupně vytvořit stabilní zázemí;
- uplatňovat kladnou motivaci, chválit a oceňovat při každé příležitosti;
- předkládat pozitivní vzory;
- nedostatky, výtky a kritiku nejprve řešit individuální cestou;
- monitorovat nově navazující vztahy mimo prostředí DD, kontrolovat dodržování dohodnutých pravidel;
- motivovat pro školní práci, věnovat pozornost kontaktu se školou;
- nadále spolupracovat s dětským psychologem.

3. studie: Marek, 2004; Tomáš, 2009; Sofie, 2011

Osobní anamnéza

Marek, Tomáš a Sofie jsou sourozenci ve věku 10, 5 a 3 roky, kteří byli soudem umístěni do ústavní výchovy z důvodu nepodnětného prostředí v rodině, matka nezvládala péči o děti, ty trpěly hrubostí, hádkami, alkoholem a nezájmem rodičů. Sourozenci nemají žádné zdravotní omezení, podrobnosti porodu nejsou známy, v předchozím období neprodělali žádnou operaci ani není známo, že by utrpěly vážnější úraz. Po příchodu do ústavního zařízení se u dětí projevilo noční pomočování. Sourozenci navštěvují nefrologickou poradnu na pediatrickém oddělení nemocnice.

Rodinná anamnéza

Sourozenci mají ještě nevlastního staršího bratra a nevlastní starší sestru, kteří jsou umístěni ve stejném ústavním zařízení. Otec sourozenců Marek, Tomáš a Sofie byl v době umístění dětí ve výkonu trestu, matka žila různě u cizích mužů a v době odebrání dětí byla tzv. bez přístřeší. O péči sourozenců neměl zájem nikdo ze širší rodiny, rovněž děti ani nikdo nekontaktuje, pouze matka se jednou za tři měsíce telefonicky ozve a dětem slíbí návštěvu, kterou zatím nikdy neuskutečnila.

Sociální anamnéza

Při příjezdu do ústavního zařízení byla na Markovi i jeho dvou sourozencích zřejmá nedostatečná péče. Byli zanedbaní, špinaví, Marek nebyl vybaven pomůckami do školy. Nejstarší ze sourozenců, Marek, je podobně jako jeho mladší bratr Tomáš dítě se sníženými volnými vlastnostmi. Systém hodnot odpovídá prostředí, ze kterého pochází. Z dřívějšíka je zvyklý sám rozhodovat o své činnosti, plánovat aktivity nejen sobě, ale i druhým; snaží se řídit ostatní děti. Z toho také vznikají konflikty mezi ním a zejména staršími hochy. Pouští se s nimi do otevřených sporů, někdy i do fyzických potyček. Agresivní bývá i vůči svým mladším sourozencům, jak verbálně, tak i fyzicky. Často se uchyluje k fabulacím a lžím, a to zejména proto, aby dosáhl osobního prospěchu. Na doporučení ze strany pedagogů je schopen korekce svého jednání. V novém prostředí se rychle adaptoval. Do nabízených aktivit se zapojuje. Bavi ho počítačové hry, míčové a pohybové hry. Nedokáže ale potlačit snahu diktovat ostatním dětem, co mají dělat. Občas se nevyhne porušení pravidel, na kterých se domluvil s pedagogy. Někdy se snaží s rozhodnutím pedagogického pracovníka manipulovat ve svůj prospěch.

V zátěži může jít do verbální agrese. Je dobré předložit mu různé činnosti. Základní hygienická pravidla má osvojena, vhodná je však kontrola jejich dodržování. Sebeobslužné činnosti zvládá, je ale nutné pravidelně dohlížet na pořádek v jeho osobních věcech a oblečení. Se stravováním nemá problém.

Prostřední ze sourozenců, Tomáš, je podobně jako jeho starší bratr Marek dítě se sníženými volnými vlastnostmi. I přes svůj nízký věk je zvyklý sám rozhodovat o tom, co bude a nebude dělat. Oporu hledá ve starším bratrovi, naopak vůči mladší sestře bývá agresivní, výjimkou není vůči ní ani fyzický útok. V DD si na nové prostředí rychle zvykl, adaptoval se bez komplikací. Do organizovaných činností se rád zapojuje, zejména do kolektivních sportovních aktivit. Tady ale nastává problém zejména vzhledem k jeho nízkému věku, a proto je nutné nabídnout mu individuální činnosti jemu přiměřené. Autoritu dospělých občas odmítá respektovat, snaží se vynutit si aktivitu, která vyhovuje pouze jemu. Když je nějaké dítě za své chování pochváleno, ihned se dožaduje pochvaly také, aniž by si ji třeba v daném případě zasloužil. V mateřské škole, kam chodí společně s mladší sestrou, se mu líbí. O činnostech v MŠ dokáže živě vyprávět. Při hrách v DD zaměřených na rozvoj osobnosti dítěte nechce rozpoznávat základní barvy. Při vhodné motivaci a delší době opakování potom barvy rozpoznává. Přestože si základní hygienické návyky osvojil, vzhledem k jeho věku je nutný neustálý dohled. Proto je potřeba dohlédnout na to, aby si vzal čisté oblečení, pomoci mu s volbou vhodného oděvu s ohledem na počasí. V jídlu vybíravý není, jí přiborem.

Nejmłodší z trojice sourozenců, Sofie, je s ohledem na svůj věk zcela odkázána na pedagogy. Dospělé respektuje, systém hodnot odpovídá věku dítěte. Její projevy jsou přiměřené jejímu stáří a dané situaci. Je nekonfliktní, hravá, důvěřivá. Ví, jak se jmenuje, řekne a ukáže na prstech, kolik má roků. S pomocí pedagoga dokáže rozeznat základní barvy. V kolektivu dětí DD, což se projevuje i v tom, že ostatní děti se k ní chovají ohleduplně (s výjimkou sourozenců Marka a Tomáše, kteří ji několikrát fyzicky napadli). Na nové prostředí se adaptovala bez komplikací. Pozornost ze strany pedagogů i dětí oplácí vděčností. S bratrem Romanem chodí do mateřské školy. Líbí se jí tam, do školky se těší. Vzhledem k nízkému věku je nutné dohlížet na dodržování hygienických návyků. Občas dostává v noci na spaní plenu. Zvýšená péče o její hygienu je nutná mimo jiné i proto, aby si vytvořila dostatečné návyky, které bude dodržovat. Je pochopitelně nutné vybrat jí i oděv s ohledem na počasí. V jídlu vybíravá není, často však chce k jídlu pouze rohlík - patrně stravovací návyk, který si vypěstovala v předcházejícím prostředí. U stolu jí sama, bez cizí pomoci, lžící.

Program rozvoje osobnosti

Z hlediska programu rozvoje osobnosti je důležité:

- upevňování hygienických návyků;
- motivovat k lepšímu přístupu ke škole, zvýšit důraz na přípravu do školy a chování ke spolužákům;
- naučit se respektovat stanovené pravidla dané společností odpovídající jeho věku.

Z hlediska programu rozvoje osobnosti je důležité:

- upevňovat hygienické návyky;
- naučit řádu běžného dne, seznamovat s pravidly, budovat zásady a hodnotový žebříček a trvat na nich;
- podporovat hravost, často s ním komunikovat. Jednoduchými hrami, přiměřenými jeho věku.

Z hlediska programu rozvoje osobnosti rozvoje osobnosti je u Sofie důležité:

- podporovat hravost, zvědavost, vyjádření svých potřeb a přání;
- podporovat zájem o její osobu;
- prostřednictvím her vytvořit výchovný vzorec, rozvíjet rozumovou stránku;
- dílčí cíle aplikovat prostřednictvím pevné a současně láskyplné péči s ohledem na věk.

7 Diskuze

Výzkumná otázka je zaměřena na DD, zda může poskytnout nejlepší podmínky pro rozvoj dítěte, tak aby bylo schopné se zařadit do společnosti.

Tyto případy nám poukazují na jedny z nejčastějších důvodů odebrání dětí z rodiny, a to z důvodu jako je zanedbání a nedostatečné bytové podmínky, které dítěti neposkytují bezpečné prostředí pro jeho vývoj.

Z těchto důvodů nemají děti dostatečně vytvořené a upevněné základní návyky a to jak hygienické, tak návyky patřičného chování. Chybějící návyky můžeme sledovat jak u první tak u třetí případové studie.

Druhá případová studie potvrzuje nemožnost umístit dítě do náhradní rodinné péče. Což potvrzuje i první případ Romana a částečně i třetí případová studie sourozenců. Částečně z důvodu nejmladšího sourozence, který by byl optimální pro pěstounskou péči. Avšak vzhledem k tomu, že se jedná o tři sourozence a stát upřednostňuje, aby nebyly narušeny sourozenecké vazby je šance umístit sourozence do náhradní rodinné péče minimální.

Program rozvoje osobnosti byl vytvořen tak, aby bylo možné bez větších problémů integrovat jedince do společnosti. Tomu mají napomoci vychovatelé, kteří jsou speciální pedagogové ve spolupráci s psychologem, který dlouhodobě spolupracuje s dítětem. Hlavní metody a způsoby práce, které se uplatňují v Programu rozvoje osobnosti, jsou především individuální přístup s důrazem na empatii, zároveň dodržování důslednosti.

Vzhledem k prognóze je nyní těžké stanovit jednoznačný závěr. V případě Romana lze vidět značný pokrok za dobu, během které pobýval v dětském domově. Má pevně stanovená pravidla s důslednou výchovou, která mu prospívá. Lze vidět určité zlepšení, a to jak ve škole, tak i v projevech chování. Začal docházet na pravidelné tréninky kopané. Dostává se mu podpory, jak ze strany pedagogů, tak i fotbalového trenéra. Avšak i zde je vidět, že je nutné ho neustále kontrolovat, zda na tréninky dochází a plní si své povinnosti bez podvodů. Bez podpory a tlaku okolí by neprojevil žádný zájem a raději by se toulal. Již nyní má problémy se zákonem, proto je možné, že i přes maximální snahu vychovatelů a okolí budou jeho získané návyky potlačeny. Mohlo by to nastat především v případě, že se vrátí ke svým příbuzným, popřípadě se připojí k jiné skupině, která ho vzhledem k jeho inteligenčním možnostem negativně ovlivní.

Simona, druhá případová studie, se jeví zcela otevřená. Nyní dívka s vychovatelem spolupracuje. Vzhledem ke své komunikativnosti a příjemnému vystupování se na první pohled jeví jako bezproblémová, avšak s ohledem na její osobnostní vlastnosti jako je sebestřednost, nezodpovědnost a sklony ke lhaní s nástupem puberty se může její spolupráce zastavit. Proto je důležité klást důraz na podporu, a to ze strany vychovatelů a pedagogů k vytvoření stabilního prostředí - stanovení pravidel a jejich důsledné dodržování. Jelikož vyrůstala ve fungující rodině, která jí předala základní vzorce chování, je důležité, aby byly dále rozvíjeny. V tomto případě vidím velkou šanci k naplnění programu a k začlenění do společnosti bez viditelných problémů. Avšak riziko spatřuji v tom, že Simona nemá nikoho blízkého kromě vychovatelů v domově. Simona se musí po odchodu postarat sama o sebe. Výhodu spatřuji v tom, že prvních osm let žila ve funkční rodině, kde mohla získat důležitý základ pro život. Ten by jí mohl pomoci při samostatné cestě životem.

Třetí případová studie se zabývá třemi sourozenci, kteří přišli naprosto zanedbaní bez základních návyků. Můžeme pozorovat velký pokrok u všech sourozenců. Vytvořili si základní návyky, adaptovali se na prostředí bez větších problémů. Ovšem lze u nich spatřovat začínající problémy chování a snížený inteligenční kvocient. Tyto problémy přičítám nepodnětnému prostředí, ve kterém vyrůstali. Nyní je důležité děti rozvíjet a pracovat s nimi. Poskytnout jim bezpečné, podnětné prostředí s režimem, který je naučí řádu a dodá jim jistotu. Avšak již u chlapců můžeme spatřovat zvýšené agresivní sklony, se kterými se chlapci musí naučit pracovat.

Pro další pozitivní prognózu vývoje Marka, nejstaršího ze sourozenců, se jeví jako nejvhodnější setrvání v podmínkách ústavní výchovy. Marka je nutné zaměstnat, využít jeho energie a ochoty manuálně pracovat (práce v domácnosti i na zahradě). Je žádoucí motivovat ho ke školnímu vzdělávání, potřebuje zvýšený dohled při plnění školních povinností a domácích úkolů, škola ho nebaví. Důležitý je pravidelný režim, pevně stanovená pravidla. Potřebuje cítit oporu a zázemí. Vychovatelům se osvědčila vlídná přísnost a důslednost.

Mladšímu Romanovi je důležité zajistit podnětné, stabilní a bezpečné prostředí, kde pocítí dostatek opory a náklonnosti. Souběžně s tím je nutné učit jej řádu běžného dne, seznamovat ho s pravidly, budovat zásady a hodnotový žebříček. Je třeba k němu volit vstřícný, ale direktivní přístup a trvat na dodržování stanovených pravidel. Je dobré učit ho přiměřenému prosazení se v kolektivu ostatních a získání si přátelství a důvěry mezi dětmi. Podporovat

hravost, často s ním komunikovat. Jednoduchými hrami, přiměřenými jeho věku, ho například učít rozpoznávat barvy nebo tvary různých předmětů.

U nejmladší Sofie je nutné podporovat hravost, zvědavost, vyjádření svých přání a potřeb. Přistupovat k ní se zájmem o její osobu. Výchovný vzorec přenést do jednoduchých her. V nich také mimo jiné pracovat na rozumové stránce vývoje, například učít rozpoznávání tvarů různých předmětů. Stanovit dílčí cíle výchovy, aplikovat je prostřednictvím pevné, současně láskyplné práce pedagoga.

Vzhledem k věku sourozenců je velmi obtížné vyvozovat určité prognózy. Mladší dva sourozenci jsou předškolního věku. Zde spatřuji veliké možnosti, avšak s vysokou pravděpodobností, že budou nadále vyrůstat v institucionální péči, kde platí, co ještě neumí, tak se to doučí. Je opravdu nutné, aby se s dětmi individuálně pracovalo, vytvořilo podnětné prostředí se správnými vzorci chování. Myslím si, že to není dostatečně možné, ani přesto, že se domov transformoval na rodinný typ a jeho maximální kapacita není naplněna.

Jak jsem již už uvedla, k úplnému začlenění do společnosti vždy dojít nemusí. Přesto se domnívám, že dětský domov dokáže poskytnout adekvátní výchovné prostředí, kterého by biologičtí rodiče bohužel nebyli schopni.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo popsat dílčí druhy systému náhradní rodinné péče zaměřené na děti, pro které byl tento systém vytvořen. A to s ohledem na důvody, které vedly k odebrání dětí z biologické rodiny, možnosti jejich rozvoje a zařazení do společnosti. V tomto systému má nezastupitelnou roli ústavní výchova, především dětské domovy, které nelze zcela nahradit.

Stát vymezuje jednotlivé druhy náhradní rodinné péče, které zastupují veškeré nebo jen některé funkce biologických rodičů. V podobě osvojení se jedná o úplné nahrazení biologických rodičů a převzetí veškerých povinností, ale i práv vůči dítěti. Druhý typ, pěstounská péče má značně omezené možnosti v rozhodování o dítěti, ale plně nahrazuje výchovnou funkci. Pěstounská péče nabízí velkou škálu druhů, které jsou v České republice využívány s ohledem na potřeby dítěte. S ohledem na tendenci snižovat počet dětských domovů se značně rozvíjí pěstounská péče na přechodnou dobu. Nabízí dítěti, případně více dětem, možnost vyrůstat ve funkční rodině a zároveň poskytnout rodičům čas na odstranění příčiny, které vedly k odebrání dítěte. Tento druh nese velmi dobrou myšlenku, ale střeťává se s problémem, jako je nedostatek pěstounů na přechodnou dobu. Jako další formy lze uvést poručenství a svěření do výchovy jiné fyzické osoby.

Teoretická i praktická část ukazuje, že DD není zcela ideální formou pro výchovu dětí. Avšak vzhledem k tomu, že pro některé děti nelze zvolit jiný druh výchovy, má dětský domov nezastupitelné místo v tomto systému.

DD si prošly značnou revitalizací. Od kolektivní výchovy přešly k rodinnému typu s nižším počtem dětí, jenž by měl dětem přiblížit rodinný způsob života.

Jak vyplývá z teoretické, tak i praktické části mezi nejčastější důvody, díky kterým děti byly umístěny do DD, je nezpůsobilost rodičů zabezpečit řádnou výchovu dítěte a neplnění dalších povinností vyplývajících jim z jejich rodičovské odpovědnosti.

Nezastupitelnou roli v životě dětí hrají vychovatelé. Pomáhají dětem se adaptovat na nové prostředí při příchodu do zařízení, předávají mu správné vzorce chování a zároveň se stávají jejich blízkou osobou. Vychovatel má za úkol také administrativní činnosti, mezi které patří především vypracování plánů a programů, na základě kterých se vykonávají výchovné činnosti směřující k hlavnímu cíli, kterým je začlenění jedince do společnosti.

Pro zdravý vývoj dítěte je důležité zajistit podnětné prostředí. Veškeré výchovné činnosti musí být praktikovány s ohledem na dítě jako individu, které má své potřeby a možnosti. Ty je potřeba rozvíjet. Rozvoj je vždy možný na základě přihlídnutí k individuálním možnostem dětí.

Nicméně očekávané cíle se vždy nemusí naplnit. A to v některých případech, s ohledem na nižší mentální úroveň jedinců, osobnostním vlastnostem, získaným návykům z předchozího prostředí a další. Na děti může mít i negativní vliv nefunkční rodina, se kterou se stýkají během pobytu a při opuštění domova se k ní často vrací. Tudíž není ojedinělé, kvůli těmto příčinám, po opuštění dětského domova se plně nezačlení mezi majoritní společnost.

Tato práce umožní čtenáři získat náhled do problematiky náhradní rodinné péče, především do problematiky týkající se dětských domovů a na děti, které v domovech pobývají. S těmito dětmi se běžně setkáváme, neboť jsou součástí naší společnosti, ve které vyrůstají a formují se.

Seznam zkratek

DD – dětský domov

DD a ŠJ – dětský domov a školní jídelna

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

ŠVP – školní vzdělávací program

Literatura a ostatní prameny

1. BECHYŇOVÁ, V. Náhradní výchova dětí – pohled nestátní neziskové organizace, zabývající se sanací rodiny. *In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze: Kolokvium I.* Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Katedra občanského práva, 2008a. s. 8-14. ISBN 978-80-87146-05-7.
2. BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008b, 151 s. ISBN 978-80-7367-392-5.
3. BUBLEOVÁ, V. *Základní informace o pěstounské péči a poručníka*. Vyd. 3. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014, 60 s. ISBN 978-80-87455-19-7.
4. ČOŽÍKOVÁ, M.. Cesta k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. *In Rodina a náhradní rodinná péče*. Vyd.1. Olomouc: HANEX, 2008. s 7-34. ISBN 978-80-7409-013-4.
5. FRINTA, O., MELICHAROVÁ, D. Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech. *In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze: Kolokvium I.* Vyd.1. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Katedra občanského práva, 2008. s. 26-37. ISBN 978-80-87146-05-7.
6. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Vyd. 2. Praha: Postál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
7. KOHOUTOVÁ, M. Skutečný vývoj ústavní výchovy ústavní výchovy od roku 1990 do dneška. *In Náhradní výchova dětí – možnosti a meze: Kolokvium I.* Vyd.1. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Katedra občanského práva, 2008. s. 56-57. ISBN 978-80-87146-05-7.
8. MATĚJČEK, Z. Výbor z díla. Vyd. 1, Praha: Karolinum, 2005, 445 s. ISBN 80-246-1056-6.
9. MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4. Praha: Karolinum, 2011, 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.
10. MATOUŠEK, O. MATOUŠKOVÁ A. *Mládež a delikvence*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2011, 344 s. ISBN 978-80-7367-825-8.

11. MOTEJL, O. *Rodina a dítě*. Vyd. 1. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007. ISBN 978-80-254-1750-8.
12. MŠMT. *Statistická ročenka školství 2013/2014: výkonové ukazatele* [online]. 2014.[cit. 2015-02-26]. Dostupné z: <<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>>.
13. NOVOTNÁ, V. *K vybraným otázkám osvojení dětí*. Vyd. 1. Praha: Linde, 2004. s. 159. ISBN 80-86131-56-4.
14. NOŽÍŘOVÁ, J. *Náhradní rodinná péče*. Vyd.1. Praha: Linde 2012, s 94. ISBN 978-80-8613191-7.
15. PAŠEK, V. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. In *Rodina a náhradní rodinná péče*. Vyd. 1. Olomouc: HANEX, 2008. s. 46-64. ISBN 978-80-7409-013-4.
16. PLACHÁ, R. Příprava dítěte na vstup do samostatného života po ukončení pobytu v dětském domově. In *Rodina a náhradní rodinná péče*. Vyd. 1. Olomouc: HANEX, 2008. s. 65-74. ISBN 978-80-7409-013-4.
17. PTÁČEK, R., KUŽELOVÁ, H., ČELEDOVÁ, L. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. ISBN 9788074210402.
18. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ E., MAREŠ, J.. *Pedagogický slovník*. Vyd.4. Praha: Portál, 2003, 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
19. ROTREKLOVÁ, E. Pěstounská péče na přechodnou dobu. In *Aktuální otázka péče o děti separované od rodičů*. Vyd. 1. Praha: Sborník z celostátního semináře. Brno: Triada, 2013. s 38-42. ISBN 978-80-260-5449-9.
20. ŠKOVIERA, A.. *Dilemata náhradní výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
21. ŠVANCARA, Z., BURIÁNOVÁ, J. *Speciálněpedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 216 s. ISBN neuvedeno.
22. ŠTREIT, J.. *Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004* (brožura). Vyd. 1.

- Praha: Ministerstvo vnitra ČR - Odbor prevence kriminality, 2007. 48 s. ISBN 978-80-254-0259-7.
23. VÁGNEROVÁ, M.. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014. 816 s. ISBN 978-80-262-0696-5.
24. VOCILKA M. *Dětské domovy v České republice I.(teoretická východiska)*. Vyd.1. Praha: MŠMT, 1999. s 55. ISBN neuvedeno.
25. VYSKOČIL, F. *Právní úprava náhradní rodinné péče v České republice* [pdf] Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. s. 29. Dostupné z: <http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Projekty/Pravni_uprava_nahr_p_ee_v_R_2014_web.pdf>.
26. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.
27. Zákon č. 109/2006 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>.
28. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359#cast1>.

Anotace

Jméno a příjmení:	Nela Teufertová
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. et Mgr. Iveta Tichá
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Systém náhradní rodinné péče se zaměřením na dětský domov
Název v angličtině:	Substitute family care focusing children´s home
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce je zaměřena na systém náhradní rodinné péče, především na dětské domovy, jež jsou součástí systému péče o děti, které jsou umístěny mimo vlastní rodinu. Teoretická část se zabývá pojmy, jako je osvojení, pěstounská péče, hostitelství, poručenství, svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče. Objasňuje problematiku zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy v resortu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy. Důraz je kladen především na dětské domovy a děti, které vyrůstají v tomto zařízení, příčiny umístění, rozvoj dětí v zařízení a také na práci s rodiči. Praktická část pomocí případových studií zkoumá dítě v dětském domově. Mapuje vliv zařízení a vychovatelů na rozvoj dítěte.</p>
Klíčová slova:	náhradní rodinná péče, ústavní výchova, dětský domov, rozvoj dítěte
Anotace v angličtině:	<p>Bachelor thesis is addressing the problem of substitute family care, especially children´s homes. These homes are a part of a system that takes care of children living outside of their biological families. The theoretical part deals with concepts like adoption, foster care, hosting, wardship and a custody of</p>

	<p>persons other than parents. The terms of institutional and protective education are clarified in this part. The main focus is on children's homes and children themselves. The reasons for their stays, their development in institutions and work with their parents is described. In the practical part there are some case studies of children in children's homes that describe the influence of institution on the development of children.</p>
Klíčová slova v angličtině:	<p>alternative family care, institutional education, children's home, development children</p>
Přílohy vázané v práci:	<p>0</p>
Rozsah práce:	<p>50 stran</p>
Jazyk práce:	<p>Český</p>